

امَلَكَةُ اِسْلَامِي اَفْغَانِسْتَانِ

وزارت ارشاد، حج و اوقاف
ریاست عمومی ارشاد و انسجام مساجد
موضوع خطابت روز جمعه و تقریر و بیان
تحریر شده که به تمام خطباء مرکز و ولایات
به هر دو زبان ملی کشور (دري و پشتو) ارسال میگردد

اول/ صفر المظفر ۱۴۴۸ هـ، ق مطابق ۲۶ / سرطان ۱۴۰۵ هـ، ش

اضرار دنیوی و اخروی احتکار مواد ارتزاقی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله الكريم الوهاب، المعطي بغير حساب، الهادي إلى الخير من أناب وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، شهادة تنجي قائلها من العذاب، وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله المبعوث بالحق والصواب، صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أولى الألباب وسلم إلى يوم الفصل والمآب، أما بعد: قال الله سبحانه وتعالى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ). (۱)

حضار محترم وشنودگان گرانقدر!

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته!

موضوع امروز ما «اضرار دنیوی و اخروی احتکار مواد غذایی» است.

همان گونه که همه ما و شما آگاهی داریم، در بیشتر مناطق کشور، گندمها درو و جمع آوری شده اند و در مناطق سردسیر، روند درو و جمع آوری همچنان ادامه دارد. همچنین در برخی ولایتها، لوبیا و سایر غلات نیز جمع آوری شده اند. افزون بر این، تا مدتی دیگر فصل برداشت برنج نیز فرا خواهد رسید.

متأسفانه برخی افراد و تاجران، در فصل جمع آوری محصولات، غلات و مواد غذایی را خریداری کرده و آنها را انبار می کنند. سپس هنگامی که قیمت مواد غذایی در بازار افزایش می یابد، آنها را وارد بازار کرده و با بهای گزاف به فروش می رسانند. این عمل، از جمله کارهایی است که هم در دنیا و هم در آخرت زیانهای فراوانی به دنبال دارد؛ از این رو، شایسته است هر مسلمان از چنین رفتاری به شدت پرهیز کند.

خریداری مواد غذایی و ذخیره کردن آنها با این نیت که هرگاه قیمتشان در بازار افزایش یافت، آنها را به فروش برساند، در شریعت اسلامی «احتکار» نامیده می شود.

۱-النساء: (۲۹)

علامه موصلی رحمه الله در تعریف احتکار چنین نوشته است: (والاحتکار أن يبتاع طعاماً من المصر أو من مكان يجلب طعامه إلى المصر ويحبسه إلى وقت الغلاء). (۲)

ترجمه: احتکار عبارت است از اینکه شخص، مواد غذایی را از شهر یا از محلی که مواد غذایی از آن جا به شهر وارد می شود خریداری کند و آن ها را تا زمان گران شدن قیمت ها نگه دارد و انبار نماید.

قول مفتی به این است که احتکار، تنها در مورد مواد غذایی معتبر و مورد حکم است. (۳)

احتکار مواد غذایی گناه است و عموم الفاظ قرآن کریم بر حرمت آن دلالت دارد.

حکمت حرام بودن احتکار، جلوگیری از زیان و آسیب رساندن به عموم مردم است.

امام نووی رحمه الله می نویسد: (الْحِكْمَةُ فِي تَحْرِيمِ الْإِحْتِكَارِ دَفْعُ الضَّرَرِ عَنْ عَامَّةِ النَّاسِ ، كَمَا أَجْمَعَ الْعُلَمَاءُ عَلَى أَنَّهُ لَوْ كَانَ عِنْدَ إِنْسَانٍ طَعَامٌ ، وَاضْطَرَّ النَّاسُ إِلَيْهِ وَلَمْ يَجِدُوا غَيْرَهُ ، أُجِبَ عَلَى بَيْعِهِ دَفْعًا لِلضَّرَرِ عَنِ النَّاسِ). (۴)

ترجمه: حکمت تحریم احتکار، دفع زیان از عموم مردم است. از همین رو، علما بر این امر اجماع کرده اند که اگر مواد غذایی تنها در اختیار شخصی باشد و مردم به آن نیازمند شوند و هیچ جایگزینی برای آن نیابند، آن شخص مجبور کرده شود تا مواد غذایی خود را به فروش برساند که زیان از مردم برطرف گردد.

الله جل جلاله، تصرف و خوردن اموال مسلمانان را از راه های باطل ممنوع قرار داده است. چنان که می فرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ). (۵)

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده اید! اموال یکدیگر را به ناحق و از راه های باطل نخورید.

وجه استدلال: به دست آوردن اموال مسلمانان از طریق احتکار نیز در حقیقت از مصادیق خوردن اموال مردم به باطل است؛ زیرا احتکار عملی برخلاف احکام شریعت است و سودی که از این راه به دست می آید، از جمله تصرف های ناروا و غیرشرعی در اموال مسلمانان به شمار می رود.

در احتکار، مواد غذایی غالباً در اختیار افراد ثروتمند قرار می گیرد و نیازمندان از آن محروم می شوند؛ زیرا هدف از احتکار این است که گروهی از ثروتمندان و سرمایه داران، مواد غذایی را ذخیره کنند، سپس آن را به دیگر ثروتمندان بفروشند و در نهایت این مواد با قیمت های بالاتر به فقرا عرضه شود و از نیاز و درماندگی آنان بهره برداری و سوءاستفاده می شود. این شیوه، خلاف اهداف و مقاصد اقتصاد اسلامی است؛ زیرا اقتصاد اسلامی اقتضا می کند که مواد غذایی به بازار عرضه شود تا همه مردم، اعم از ثروتمند و فقیر، بتوانند به طور یکسان نیازهای خود را تأمین کنند.

۲ - الاختیار لتعلیل المختار (۱۷۱ / ۴)

۳ - رد المحتار (۹ / ۲۷)

۴ - شرح النووی علی مسلم (۵ / ۴۸۲)

۵ - النساء: (۲۹)

الله تعالی درباره نحوه توزیع غنایم می‌فرماید: (مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ). (٦)

ترجمه: آنچه الله تعالی از اموال اهالی آبادی‌های دیگر به پیامبرش داده است، متعلق به الله، پیامبر، خویشاوندان پیامبر، یتیمان، مسکینان و در راه‌ماندگان است، تا این اموال تنها میان ثروتمندان شما دست به‌دست نگردد.

در آیه مبارکه دیگری الله تعالی می‌فرماید: (مَنَعَ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٌ). (٧)

ترجمه: بسیار بازدارنده از خیر، تجاوزکار و گناه‌پیشه است.

وجه استدلال: هرچند سبب نزول این آیه مبارکه خاص است، اما مفهوم و دلالت آن عام می‌باشد. همچنین در بسیاری از آیات قرآن کریم، مقصود از واژه «خیر» مال و دارایی است. در احتکار نیز حقیقت کار این است که جلوگیری از رسیدن مال و مواد غذایی به مردم و قرار دادن آنان در تنگنا و سختی است. علمای بزرگ اسلام، احتکار را در شمار گناهان کبیره قرار داده‌اند؛ زیرا در احادیث شریف درباره محتکر، وعیدها و تهدیدهای بسیار شدیدی وارد شده است.

در حدیث شریف آمده است که رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمودند: «مَنْ اخْتَكَرَ فَهُوَ خَاطِئٌ». (٨)

ترجمه: هرکس احتکار کند، گناهکار است.

در این حدیث به لفظ دیگری آمده که پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: «لَا يَخْتَكِرُ إِلَّا خَاطِئٌ». (٩)

ترجمه: جز انسان گناهکار، کسی دست به احتکار نمی‌زند.

در روایت دیگری آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ اخْتَكَرَ حُكْرَةً، يُرِيدُ أَنْ يُغْلِيَ بِهَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَهُوَ خَاطِئٌ». (١٠)

ترجمه: از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت است که گفت: رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمودند: هرکس عمل احتکار را بکند و هدفش این باشد که به وسیله آن قیمت‌ها را بر مسلمانان گران سازد، چنین شخصی گناهکار است.

امام نووی رحمه الله در شرح این حدیث می‌نویسد: (الخاطي: هو العاصي الاثم). (١١)

ترجمه: «خاطی» به کسی گفته می‌شود که نافرمان و گناهکار باشد.

^٦ - الحشر: (٧)

^٧ - القلم: (١٢)

^٨ - صحیح مسلم (٥٦/٥)

^٩ - كما مر سابقاً

^{١٠} - مسند أحمد مخرجا (٢٦٥/١٤)

^{١١} - شرح النووي على مسلم (٤٣/١١)

بنابراین، هر کس از فرمان خداوند متعال سرپیچی و نافرمانی کند، گمراه است. خداوند متعال می‌فرماید: (وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا). (۱۲)

ترجمه: و هر کس از خدا و پیامبرش نافرمانی کند، بی‌گمان به گمراهی آشکاری دچار شده است.

کسی که از امر الله نافرمانی و سرپیچی میکند برای او آتش جهنم است. الله تعالی می‌فرماید: (وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا). (۱۳)

ترجمه: و هر کس از خدا و پیامبرش نافرمانی کند، بی‌تردید آتش دوزخ برای اوست؛ جاودانه در آن خواهد ماند.

حضرت علقمه بن مرثد رحمه الله می‌گوید: (وَيَحَاكَ يَا ابْنَ آدَمَ، هَلْ لَكَ بِمُحَارَبَةِ اللَّهِ مِنْ طَاقَةٍ، إِنَّهُ مَنْ عَصَى اللَّهَ تَعَالَى، فَقَدْ حَارَبَهُ). (۱۴)

ترجمه: وای بر تو، ای فرزند آدم! آیا توان رویارویی و جنگ با خداوند متعال را داری؟ بی‌گمان هر کس خداوند متعال را نافرمانی کند، در حقیقت با او به ستیز و جنگ برخاسته است.

امام ابن حجر هیثمی رحمه الله در کتاب خود، احتکار را هشتاد و هشتمین گناه کبیره دانسته است.. (۱۵)

احتکار، دربردارنده ظلم به مردم است؛ زیرا موادی که در شهر برای فروش عرضه می‌شوند، حق همه مردم به آن‌ها تعلق می‌گیرد. هرگاه فروشنده، با وجود نیاز شدید مردم، از عرضه و فروش مواد غذایی در شهر خودداری کند، در حقیقت مردم را از حقشان محروم ساخته است. محروم کردن صاحبان حق از حقوقشان، ظلم بر آنان به شمار می‌آید و ظلم عملی حرام است. از این جهت حرمت احتکار نیز میان مدت کوتاه، و مدت طولانی تفاوتی وجود ندارد؛ زیرا عنوان ظلم در هر دو صورت تحقق پیدا می‌کند. (۱۶)

الله متعال ظلم بر بندگان را حرام گردانیده است. در حدیث قدسی آمده است: «يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا، فَلَا تَظَالُمُوا». (۱۷)

ترجمه: ای بندگان من! من ظلم را بر خود حرام گردانیده‌ام و آن را در میان شما نیز حرام قرار داده‌ام؛ پس بر یکدیگر ستم نکنید.

۱۲- الاحزاب: (۳۶)

۱۳- الجن: (۲۳)

۱۴- حلیة الأولیاء و طبقات الأصفیاء (۱۳۴/۲)

۱۵- الزواجر (۴۵۱/۱)

۱۶- بدائع الصنائع (۱۲۹/۵)

۱۷- صحیح مسلم (۱۹۹۴/۴) رد المحتار (۹/۲۷)

در حدیث شریف آمده است: «عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ اخْتَكَرَ طَعَامًا أَرْبَعِينَ لَيْلَةً، فَقَدْ بَرَّئَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى، وَبَرَّئَ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ»» (۱۸)

ترجمه: از حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه روایت است که پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم فرمودند: هرکس مواد غذایی را به مدت چهل شب احتکار کند، به راستی از خداوند متعال بیزار شده است و خداوند متعال نیز از این شخص بیزار میشود؛ یعنی الله تعالی در هنگام نیاز و ضرورت از یاری و نصرت این شخص بیزار است. (۱۹)

علامه ابن عابدین شامی رحمه الله نوشته است که ذکر مدت چهل شب، مربوط به مجازات دنیوی احتکار است؛ مانند آنکه مال احتکارشده به عنوان تعزیر به فروش رسانده شود. این مدت، معیار تحقق گناه نیست؛ بلکه اگر کسی حتی برای مدت کوتاهی نیز دست به احتکار بزند، گناهکار خواهد بود، هرچند مدت احتکار اندک باشد. (۲۰)

از جمله مجازات‌های دنیوی احتکار این است که خداوند متعال بدن محتکر را به بیماری جذام مبتلا می‌گرداند و او را از نظر مالی نیز دچار افلاس و ورشکستگی می‌سازد. در روایتی آمده است که هر کس مواد غذایی را احتکار کند، خداوند او را به بیماری جذام یا ورشکستگی گرفتار خواهد کرد. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: «مَنْ اخْتَكَرَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ طَعَامَهُمْ، ضَرَبَهُ اللَّهُ بِالْجُذَامِ وَالْإِفْلَاسِ» (۲۱)

ترجمه: از حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه روایت است که گفت: از رسول خدا صلی الله علیه وسلم شنیدم که می‌فرمود: هر کس مواد غذایی مسلمانان را احتکار کند، خداوند او را به بیماری جذام، تنگدستی و افلاس مبتلا میکند.

احتکار مواد غذایی، موجب ایجاد سختی، تنگنا و مشقت برای مردم می‌شود؛ در حالی که دین مقدس اسلام به ما دستور داده است که برای مردم آسانی فراهم کنیم و آنان را از سختی و تنگدستی نجات دهیم. از همین رو، شریعت اسلامی تمام معاملاتی را که موجب زیان و ضرر مردم می‌شود، میان خریداران کینه و دشمنی ایجاد می‌کند یا برادری اسلامی را خدشه‌دار می‌سازد، حرام قرار داده است؛ مانند رفتن به خارج از شهر برای خرید موادی که در حال ورود به شهر هستند (تلقي الركبان)، یا معامله کردن بر روی معامله برادر مسلمان، و نیز معامله نجش.

از ویژگی‌های اخلاق اسلامی این است که مسلمان هنگام خرید و فروش، با گذشت، خوش‌رفتار و مهربان باشد. در حدیث شریف آمده است که رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمودند: «رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا سَمَحًا إِذَا بَاعَ، وَإِذَا اشْتَرَى، وَإِذَا اقْتَضَى» (۲۲)

ترجمه: خداوند رحمت کند مردی را که هنگام فروش، هنگام خرید و نیز هنگام مطالبه مال خود، با گذشت، نرم‌خو و خوش‌رفتار باشد.

۱۸ - مسند أحمد ت شاکر (۴/ ۴۳۷) و صحیح احمد شاکر سنده.

۱۹ - رد المحتار (۹/ ۲۷)

۲۰ - رد المحتار (۹/ ۲۷)

۲۱ - سنن ابن ماجه (۲/ ۷۲۹) و حسن سنده الامام ابن حجر والحافظ ابن کثیر في مسند الفاروق. فتح الباري لابن حجر (۶/ ۴۵۵)، مسند الفاروق لابن کثیر (۱/ ۳۴۸)

۲۲ - صحيح البخاري (۳/ ۵۷)

از اصول اسلام این است که افراد نیازمند هنگام نیاز و گرفتاری وسیله سودجویی قرار نگیرد؛ بلکه باید به آنان کمک شود و نیازشان برطرف گردد.

در حدیث شریف آمده است که رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمودند: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبَاتٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». (۲۳)

ترجمه: مسلمان برادر مسلمان است؛ نه به او ستم می‌کند و نه او را در برابر دشمن یا در میان مشکلات بی‌یاور رها می‌سازد. هر کس در برآورده کردن نیاز برادر مسلمان خود بکوشد، خداوند نیز در برآورده کردن نیازهای او خواهد بود، و هر کس اندوه و گرفتاری مسلمانی را برطرف کند، الله تعالی در روز قیامت یکی از سختی‌ها و گرفتاری‌های او را برطرف خواهد ساخت. به‌ویژه درباره کسی که بالای مسلمانان گرانی و قیمتی را می‌آورد که زندگی را بر مسلمانان دشوار می‌سازد، وعید بسیار شدیدی وارد شده است.

در حدیث شریف آمده است: قال معقل بن يسار سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ دَخَلَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَسْعَارِ الْمُسْلِمِينَ لِيُغْلِيَهُ عَلَيْهِمْ، فَإِنَّ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُقْعِدَهُ بِعُظْمٍ مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». (۲۴)

ترجمه: حضرت معقل بن یسار رضی الله عنه می‌گوید: از رسول خدا صلی الله علیه وسلم شنیدم که می‌فرمودند: هر کس در قیمت‌ها و نرخ‌های مسلمانان دخالت کند تا آن‌ها را بر مردم گران سازد، بر خداوند است که در روز قیامت او را در جایگاهی از آتش عظیم دوزخ بنشاند.

جای بسی تأسف است برای کسی که به خاطر به دست آوردن سودی اندک، مواد غذایی را احتکار می‌کند و مردم را در تنگنا، سختی و مشقت قرار می‌دهد.

در احادیث شریف، بر شخص محتکر لعنت شده است.

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «الْجَالِبُ مَرْزُوقٌ، وَالْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ». (۲۵)

ترجمه: از حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه روایت است که رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمودند: کسی که مواد غذایی را به بازار وارد می‌کند، مورد روزی و برکت الهی قرار می‌گیرد؛ اما محتکر، مورد لعنت قرار می‌گیرد.

علامه ابن عابدین رحمه الله در توضیح واژه «ملعون» می‌فرماید: مقصود این است که محتکر از مرتبه و مقام نیکان دور شده است؛ زیرا اگر «ملعون» به دور بودن از رحمت خداوند تفسیر شود، این معنا در حق کافر به کار می‌رود. (۲۶)

اقول قولي هذا استغفر الله لي ولكم ولسائر المسلمين

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

^{۲۳} - صحيح البخاري ت (۲۲۷/۶)

^{۲۴} - مسند أحمد ط الرسالة (۴۳۶/۳۳)، مسند أبي داود الطيالسي (۲۴۲/۲)

^{۲۵} - سنن ابن ماجه ت الأرنؤوط (۲۸۲/۳)

^{۲۶} - رد المحتار (۹/۲۷)